

KJAK

Greinarøð: Hjúnabandið í söguligum høpi

Er hjúnabandið söguliga stöðugt og óbroytiligt?

Partur 1

Eiler Fagraklett

Er hjúnabandið æviga stöðugt? Hevur það alltaf verið soleiðis sum vit kenna það í dag? Eru samkynd hjúnabond eitt nýtt fyrirbrigði? Sögan sigur öðrvísi frá. Í hesari greinarøðini verður hugt nærri í sögubókurnar eftir hjúnabandinum gjøgnum tíðirnar.

Vit kenna bara eitt samfelag í allari mannsöguni, sum ikki hevur nýtt hjúnabandið sum høvuðshátt til at samskipa tað sosiala og persónliga lívið hjá menniskjanum. Tað er Na fólkíð í Kína. Annars hevur hjúnabandið søguliga altíð verið ein universal sósíalskipan. Í djóraheiminum hava vit tó einki, sum líkist hjúnabondum. Søguliga hevur familjan og grannalagið havt stóra ávirkan á, hvørjum vit menniskju giftast við og hví. Hjúnabond, ið eru bygd á kærleika, eru hinvegin eitt nýtt vesturlendskt fyrirbrigði. Í djóraheiminum liva flest djór ikki saman í giftum ella monogamum sambondum og hittast bara fyrri at gita egg o.t. Tey djór, ið halda saman í longri tíð ella alt lívið, gera hetta, fyrri at uppala ungarnar trygt og ikki fyrri at økja um sítt figgjarliga- ella politiska vald, sum søguliga hevur verið mest vanligi orsökkin hjá menniskjum at gifta seg. (Stephanie Coontz, Marriage, a History, 2005)

Tey fyrstu hjúnabondini

Hóast menniskju altíð hava samstarvað og livað saman í ymskum sløgum av bólkum ella stammum, verður mett, at menniskjan veruliga byrjar at nýta hjúnabandið sum eitt amboð at skapa ella styrkja vinarbond millum ymskar grannar ella stammur í eldri

Í eldri steinöldini brúktu menniskju hjúnabandið sum eitt amboð at skapa ella styrkja vinarbond tvørtur um ymskar stammur

steinöldini. Hetta gjørdi tað munandi lættari og friðaligari og minkaði um kappingina, tá ferðast skuldi millum vatnhol, fylgjast skuldi við plantuvøkstrinum og við djóraflytingini. Hjúnabond tvørtur um ymskar stammur, høvdu eisini við sær, at børnini, sum á hendan hátt høvdu eitt bein í hvørjari stammu, ikki longur kendu seg noydd at berjast hvør móti øðrum. Hjúnabandið kundi á henda hátt gera figgjarindar til vinir og ókend til familjulimir. (Brian Hayden, Archaeology: The Science of Once and Future Things, 1993). Í steinöldini vóru øll tætt knýtt hvør at øðrum og treytaði av tí avmarkaða tilfeinginum, ið var til staðar og til taks. Hetta broyttist, tá tey fyrstu samfeløgini byrjaðu at framleiða avlop, fólkatalið fór at vaksa munandi og samfelagið gjørdist meira fjølbroytt.

Yvirstættin verður kræsnari

Við tíðini góvust familjubólkar við at flyta seg við føðini. Tey búsettu seg heldur eitt fast stað og byrjaðu at dyrka jørðina. Soleiðis byrjaðu summir familjubólkar at eiga

fasta jørð, ogn og annað tilfeingi. Skjótt fingur summar familjur, meira enn aðrar, og um hetta mundið byrjaðu tær ríku og valdmiklu familjurnar at missa áhugan fyrri at deila sítt tilfeingi, arbeiðsbyrðuna og annars at samstarva við aðrar familjur við minni tilfeingi ella ogn. Soleiðis gjørdist hjúnabandið ein nýggjur máti til tess at økja um valdið og at leggja enn meira inn undir seg. (Lawrence Strauss et al., Humans at the End of the Ice Age, 1996). Tann nýggja yvirstættin gjørdist meira og meira kræsin í mun til hvønn tey vildu gifast við. Tær ríkastu familjurnar vildu helst sleppa undan at býta sítt vald og ognir við nakran annan, og tí fóru summar ríkar og valdmiklar familjur heldur at gifta seg við egnum familjulimum, so arvurin ikki skuldi hvørva úr familjun. Hetta var eitt nú vanligt hjá yvirstættinum í Eýptalandi. Eýptar fóru enn tó so langt fyrri at sleppa undan at býta vald sítt við onnur, at summir faraoar "giftu seg" við lokalum gudum. Bæði í India og hjá jødum var somuleiðis siðvenja at einkja, ið ikki hevði fingið ein son, tá

maðurin doyði, var tvungin at gifta seg við bróðrinum hjá manninum.

Kvinnan og hjúnabandið

Javnstöðan í hjúnabandinum millum menn og kvinnur minkaði í grundini heilt nógv, eftir at plógvin var uppfunnin. Áðrenn hetta vóru maður og kona tætt knýtt hvør at øðrum og tørvaðu hvønn annan fyrri at yvirleva. Men nú var ikki longur sami tørvur á kvinnuni til at dyrka jørðina, tí hon var ikki hildin at megna hetta tunga arbeiðið. Í staðin skuldi hon taka sær av heiminum og uppala børnini.

Við stovnanini av londum og býum fyrri umleið 5.000 árum síðani, gjørdust verulig kríggj eisini partur av gerandisdegnum. Hetta førkaði kvinnuna, sum ikki var mett at vera før fyrri at fara í kríggj eins og maðurin, enn longri niður eftir stigveldisskipanini í samfelagnum. (Brian Hayden, Archaeology: The Science of Once and Future Things, 1993). Henda samfelagsbroytingin førði eisini við sær, at menn fóru at krevja heimafylgju fyrri at noyðast at giftast kvinnu í

staðin fyrri at lata eina gávu til hennara familju fyrri at sleppa at giftast henni. Kvinnan var vorðin ein byrða fyrri mannin.

Kvinnan gjørdist somuleiðis ogn hjá pápanum, og tá hon var gift, ogn hjá manninum. Moydómur gjørdist nú eisini týðningarmikil og fekk eitt stórt sosialt virði. Hetta síggja vit m.a. í lógum hjá assýrarum frá 12. og 11. öld f.k., sum sigur, at kvinnur, ið vóru manninum ótrúgvar, skuldu drepast. Í Gamla testamenti stendur eisini skrivað, at brúður, ið ikki er moyggj, kann vera steinað til deyðis. Í Kína visti Confucius at siga, at orðið hústrú merkir "ein, ið gevur seg undir ein annan". (Patricia B. Ebrey, The Inner Quarters, 1993). Í Grikklandi vóru ríkmannakvinnur væl goymdar burtur innandura ella í læstum økjum, har restin av húsarhaldinum og almenningur ikki sá tær. Gomlu grikkarnir sóu hjúnabandið sum eitt politiskt amboð, og sum ein máta at føra ættina víðari meðan hin sanni kærleikin varð hildin at kunna kykna millum ein eldri og ein yngri mann.

Í mun til onnur samfeløg í Evropa, so var munandi størri javnstøða í hjúnabondunum hjá víkingunum. Øll ogn, sum kvinnan hevði við sær í hjúnabandið, var serogn, og hon kundi lata seg skilja og taka egnu ognina við sær aftur. Hetta var næstan óhoyrt um hetta mundið í restini av Evropa. Eitt hjúnaband hjá víkingunum var í grundini ein

sølusáttmáli millum familjur ella ættir, sum lovaðu at hjálpa hvør øðrum. (Stephanie Coontz, Marriage, a History, 2005)

Vanlig fólk og hjúnabandið

Tey fyrstu mongu túsundatal-árini av okkara siðmentan, var figgjarligi fyrimunurin við hjúnabandinum nógv meira týðandi fyrri einstaklingin í miðal- og lágstættini, enn tann persónliga nøktanin, sum er í hásæti í dag. Harafturímóti var tann politiski fyrimunurin við hjúnabandinum altavgerandi fyrri yvirstættina og valdshavararnar. Gjøgnum øldirnar hava flestu yvirstættir brúkt meginpartin av lívinum til at berjast, giftast, drepa og